

WALTER KAUFMANN
İNSANI ANLAMAK
I

Walter Kaufmann
İnsanı Anlamak
I
Goethe, Kant, Hegel

Çeviren
Aziz Yardımlı

İdea Yayınevi
Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul
iletisim@ideayayinevi.com / www.ideayayinevi.com / www.ideasatis.com
Bu çeviri için © AZİZ YARDIMLI 2014

İnsanı Anlamak I
Goethe, Kant, Hegel
© 1980 WALTER KAUFMANN
Discovering the Mind I
BİRİNCİ BASKI 1995; ÜÇÜNCÜ BASKI 2014
*Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü
İdea Yayınevinin ön izni olmaksızın
yeniden üretilemez.*

Baskı: Umut Matbaacılık
Fatih Cad. Yüksek Sok. No 11, Merter — İstanbul
Printed in Türkiye

ISBN 978-975-397-078-5

Üçlünün İçeriği

Cilt I: GOETHE, KANT, VE HEGEL

Önsöylem

I. Goethe ve Anlığın Kesfi

II. Etkiler: Herder, Lessing, Schiller, Fichte, Schopenhauer

III. Kant: Anlığın Yapısı

IV. Kant: Özerklik, Biçem, ve Pekinlik

V. Hegel'in Üç Görüngübilim Anlayışı

CİLT II. NIETZSCHE, HEIDEGGER, VE BUBER

Önsöylem

I. Kierkegaard ve Schopenhauer

II. Nietzsche: Bir Yüzey olarak Bilinç ve Erk İstenci

III. Nietzsche: Dünya Görüşleri Ruhbilimi, Ruhbilimsel-Tarih, ve Maskeler

IV. Heidegger'in İnakçı İnsanbilimi

V. Buber: Siz İçin Arayış

Sonsöylem

CİLT III. ADLER VE JUNG'A KARŞI FREUD

Önsöylem

I. Freud'un Şiirsel Bilimi

II. Adler'in Freud ile Kopuşu

III. Jung'un Anlığının Kesfi

IV. Jung'un Job'a Yanıtı

V. Anlık ve Maske

İçindekiler

Önsöylem

1. İlgilendiğim şey hem kendi anlıklarımızın hem de genel olarak insan anlığının bilgisi anlamında kendinin bilgisidir. “Anlığın” anlamı > 13
2. Anlığın Keşfinde Niçin Böylesine Az İlerleme Yaptık? Goethe ve Kant > 14
3. Üç Amaç > 15

I. Goethe ve Anlığın Keşfi

4. Yirmi Birinde Goethe. “Tepeden tırnağa Özerk” > 21
5. Goethe’nin anlığın keşfine ilk büyük katkısı yeni bir özerklik modeli sağlamış olmasıdır > 22
6. Goethe’nin sıkışık çoğunluğa yabancılaşması > 24
7. Karakteri yoluyla insan düşüncesi üzerinde anlamlı bir etki > 26
8. Goethe’nin anlığın keşfi üzerindeki etkisine ilişkin ikinci nokta. “İnsan edimleridir” > 27
9. Goethe’nin anlığın keşfine en büyük katkısı, başka herkesten çok, anlığın nasıl yalnızca gelişim terimlerinde anlaşılabileceğini göstermesiydi > 29
10. Hem yeni eleştiri hem de analitik felsefe bu gelişimsel yaklaşıma başkaldırıyı temsil eder. Üç Mephistopheles alıntısı > 34
11. Goethe’nin bilimi Newtoncu bilim ile eşitlemeyi yadsıması dördüncü büyük katkısı temsil eder > 35
12. Goethe niçin öylesine duru olarak yazdı ve bilimi nasıl anlar. “Kemikleşme” ve “önsavlar” > 38
13. Goethe matematiği değersizleştirme eğiliminde idi > 41
14. Hegel, Nietzsche, Freud, ve Jung Goethe’nin yaşam ve yapıtlarını özümstediler > 43
15. Özet olarak, Goethe anlığın keşfine en az dört belirleyici katkıda bulundu. Goethe’den derinden etkilenenler önlerinde açık üç yol buldular > 46

II. Etkiler: Herder, Lessing, Schiller, Fichte, Schopenhauer

16. Herder > 51
17. Lessing > 54
18. Schiller > 56
19. Fichte > 58
20. Schopenhauer > 60

III. Kant: Anlığın Yapısı

21. *Kant'ın Arı Usun Eleştirisi'nin etkisi* > 67
22. *"Kant'ın kendisi anlığın yapısını keşettiğini duyumsadı."* > 73
23. *Kant'ın 1785'te törellik üzerine yayımladığı kısa kitap. "Sözcüklere sarıl."* > 80
24. *Kant'ın törellik için temel atma girişimi.* > 83
25. *"Törelliğinin dinsel esini Musa'da bulunacaktır."* > 89
26. *İntihar örneği ve bir düzgünün ne olduğu problemi.* > 96
27. *Öteki üç örnek.* > 99
28. *Tarihte ve ruhbilimde usdışı. İkilemeler. Kant'ın törelliğinde "çıkar"* > 103
29. *"Bütünüyle çıkarırsız" estetik yargı.* > 107
30. *"Temel yanlışları özsel olarak her yerde ayımdır." Kant'ın sanata ilgisizliği.* > 109

IV. Kant: Özerklik, Biçim, ve Pekinlik

31. *Kant'ın özerklik anlayışı. "Kant öğrettiği gibi yaşadı."* > 119
32. *"Biçem bir anlığın aynasıdır."* > 123
33. *Kant'ın anlığın keşfini engellediği beş yol. Sözde yama kuramı.* > 126
34. *Arı Usun Eleştirisi nasıl yazıldı. "Hegel'in Görüngübilim'i hemen hemen aynı yolda yazıldı," ve Sartre'm Elestiri'si de.* > 128
35. *"Kant ... kendi pekinlik, tamlık ve zorunluk üçlüsünü ardılları üzerine damgaladı." "Eğer her zaman pekinlikler ortaya koyma işi göze alırsa ... bir duruluk yoksunluğunu anlamak çok kolaydır." Ürkeklik ve gözüpекlik. Lessing ve Goethe ile zıtlık.* > 136
36. *"Duygularımı gizlemek sizin için duygularınızı ve anlığınızı keşfetmeyi kolaylaştırabilir."* > 142

V. Hegel'in Üç Görüngübilim Anlayışı

37. *"Temel çatışma ... Kant ve Goethe arasındadır."* > 147
38. *"Hegel başlangıçta Kant'ın öğretilerini İsa'nın ağzından verdi. "Sonra Goethe'nin insanlık imgesini Hristiyanlığa yükledi." "Kant gibi, bilimi sağın çıkarırsama, zorunluk ve tamlık ile özdeşleştirdi; ve sağın olduğunu ileri sürdüğü ölçüde okunamaz oldu, aşırı sağınlık yoksunluğunu aşırı bulanıklık arkasına gizledi."* > 150
39. *Hegeliçi olmayan görüngübilim anlayışları. "Hegel'in ilk kitapta neyi başarmaya çalıştığı konusundaki kendi düşünceleri onu yazarken değiştirdi ... ve alt başlık ... [Tin'in Görüngübilimi] sonradan gelen bir düşünce idi." Çalışmanın türeyişi. "Hegel ... 1817'de 'görüngübilim'i bütünüyle başka bir yolda kullandı." "Hegel'in görüngübilim anlayışına ilişkin soru ... bütün düşünce ve gelişimini incelemenin bir anahtarı olarak kullanılabilir." Yedi soru.* > 155
40. *"Hegel 1807 önsözünde görüngübilim üzerine neler söyledi?"* > 161
41. *"Görüngübilim'e Giriş Hegel'in anlayışını nasıl aydınlatır?"* > 166
42. *Hegel Görüngübilim'inde edimsel olarak ne yaptı?"* > 168
43. *"Hegel 1807 ve 1817 arasında görüngübilim konusunda ne söyledi?" "Zorunluk."* > 171

-
44. "Ansiklopedi' de hangi görüngübilim anlayışını buluruz?" ➤ 176
45. "Tüm bunlar göz önüne alındığında, anlayışını nasıl toparlayabiliriz?"
"Felsefenin çok büyük bir bölümü sağmaktan bütünüyle yoksun olmuştur, ve
canımı sıkan şey bu değil ama ... ortada olmayan yapmacık bir sağmaktır."
Austin ve Wittgenstein ➤ 179
46. "Hegel anlığın keşfini nasıl ilerletti?" Beş nokta. ➤ 183

Teşekkürler ➤ 191

Kısa Bir Sözlük ve Açıklamalar ➤ 192

Dizin ➤ 198

Önsöylem ➤➤➤

1 >>> Çok az kişi kendi anlığını bilir. Herkes olmasa da birçokları onu bilmeyi ister. Daha da çoğu başkalarının anlığını bilmeyi ister. Ve felsefeciler ve ruhbilimciler uzun bir süredir genel olarak insan anlığının nasıl çalıştığını anlamayı düşlemişlerdir.

“Kendini bil!” buyrumu eski Yunanlılara dek gider, ve birçok Yunanlı felsefeci ona anıştırmada bulunmuştur. Ama bize ulaşan kanıt kendini bilmede çok yükseklerle eriştiklerini imlemez. Antikçağda bu konudaki en derin inceleme felsefeciler tarafından değil ama Sofokles tarafından yazıldı, ve onun *Oedipus Tyrannus* başlıklı trajedisi vurgulu bir dille kendini-bilmenin hemen hemen dayanılmaz bir işkence olabileceğini imler. Oedipus kim olduğunu ve ona en yakın olanlar ile gerçekte nasıl ilişkili olduğunu bulmaya karar verir, ve bulduğunda umutsuzluğa düşer.

İlgilendiğim hem kendi anlıklarımızın hem de genel olarak insan anlığının bilgisi olarak kendinin bilgisidir. Ve anlıktan söz ederken onu yürek ya da ruh ile karşıtlık içinde almıyorum — anlığı anlama yetisi ile, ve yüreği ya da ruhu ise duygu ile bağlayanların yaptıklarının tersine. “Anlığı” duygu ve anlama, us ve duygu, algı ve istenç, düşünce ve bilinçaltı için kapsayıcı bir terim olarak kullanıyorum.

En iyi sözlük ve ansiklopediler ile uyum içinde olan kullanımım beni anlığın varolduğu inancına Freud’un “ruh” terimini kullanmasının onu ruhlara duyulan bir inanca bağladığından daha çok bağlamaz. Pascal’ın “yüreğin kendi usları vardır” sözü bu usların gerçekten yürekte yerleşmiş olduğu gibi bir inancı gerektirmiyordu. “Yürek,” “ruh” ve “anlık” kendi gizemli ve anlaşılmaz görünen yanlarımızdan söz etmenin yollarıdır.

2

➤➤➤ Niçindir ki dış dünyanın bilgisini kazanmada çok daha başarılı olmuşken anlığı keşfetme uğraşında böylesine az ilerleme elde ettik? Uzak yıldızların ve bulutsuların davranışlarını denetliyor görünen yasalar bulduk; ama çok daha yakınımızda yatan ve ulaşabilmek için bir ayrıcalıktan yararlanıyor görüldüğümüz insan anlığını anlamada eşit ölçüde başarılı olamadık.

En açık yanıt yakınlarla dek anlığın felsefecilerin ve başka insanbilimcilerin alanı olduğu, ve insanbilimlerinin doğal bilimler, ve çok özel olarak gökbilim ve fizik ile karşılaştırıldığında kötü bir yolda olduklarıdır. 1979 Mart'ında bu kitabın tamamlanmasından hemen sonra Princeton'da Einstein'ın Yüzüncü Yılı Simpozyumuna katıldıktan ve arkasından bir tarihçinin denemesini sunduğu bir insanbilim seminerini izledikten sonra, bu yaygın duyguyu paylaşmadan edemedim. Ölçünlerdeki ayırım korkutucuydu.

İnsanbilimleri ve doğa bilimleri arasındaki korkunç eşitsizliğin yarattığı bu duygu yeni birşey değildir. Immanuel Kant 1787'de *Anı Usun Eleştirisi*'nin ikinci yayımına önsözde yineleyerek "bir bilimin güvenilir yolu" sözlerini kullandığı ve bunları ona felsefe alanındaki çalışmaların çoğunu nitelendiriyor görünen el yordamı ile karşı karşıya getirdiği zaman, bu duyguyu paylaşıyordu. Tam olarak yirmi yıl sonra, Hegel ilk kitabına [*Tinin Görüngübilimi*] önsözünde herşeyin felsefeyi bir bilim düzeyine yükseltmeye bağlı olduğunu belirtti.

Hem Kant hem de Hegel özel olarak anlığın keşi ile ilgilendiler, ama ne yazık ki ortaya koydukları amaçlarına ulaşmayı başaramadılar. Niçin? Bunun büyük ölçüde yanlış bir bilim anlayışı ile çalışmış oldukları olgusuna bağlı olduğunu göstermeyi umuyorum. Bir sonuç olarak, hemen hemen Kant'ın yoldan temizlemiş oldukları denli zararlı modeller ürettiler. Birçok verimsiz kurguyu temizlemiş olmasından ötürü Kant'a borcumuz olağanüstü büyüktür, ve bir zamanlar genç Nietzsche'nin yayımlamayı hiç düşünmeden karalamış olduğu bir gözlem onun için de geçerlidir: "Büyük insanların yanlışları saygıya değerdir, çünkü küçük insanların gerçekliklerinden daha verimlidir."¹ Herşeye karşın, birer yanlış oldukları olgusu ortadan kalkmaz, ve eğer kişi bir büyük düşünürün düşüncelerini eleştiriye dayanıp dayanamayacaklarını soracak denli ciddiye almıyorsa, ona çok az saygı göstermektedir.

Erdemlerine karşın, Kant birçok bakımdan bir yıkımdı. Anlığın keşfinde yaptığımız ilerlemenin yetersizliği birçok yolda onun ölümcül etkisine bağlıdır. Büyük ve parlak bir insan olmuş olması eksiklikleri ile uzunlamasına uğraşmak için yeterli bir neden değildir. Bu tür antikaçlık insanbilimlerinin bir yere ulaşmasını engelleyen ilençlerden biri

¹ *Werke*, I, s. 393.

değil midir? Uzun süre önce olmuş olanları durulaştırmak için bütünüyle gereksiz çabalar harcanır. Hemen daha olumlu bir yaklaşım ile başlamak çok daha iyi olmaz mı?

Tam olarak bunu yapacağım ve öyküme Platon ve Aristoteles'ten bu yana en büyük felsefeci olarak olmasa da yaygın olarak Almanya'nın en ünlü felsefeci olarak görülen Kant ile değil, ama genel uyuşuma göre Almanya'nın en büyük şairi olarak bilinen Goethe ile başlayacağım. Amacım anlığın keşfini ilerletmede Goethe'nin kendisinden önceki herkesten daha çoğunu yaptığını göstermek olacak. Anlatımında açık olacak ve onun başlıca katkıları olarak gördüğüm şeyleri ayrıntıları ile belirteceğim. Daha sonra Kant'a dönerek onu yalnızca çok uzun bir süre önce yaşamış ölü bir felsefeci olarak değil, ama tersine bugün bile oldukça diri olan düşünme yollarının olanaklı en iyi temsilcisi ve örneği olarak sunacağım.

Ona özgü olan ve şimdi özel bir önemleri olmayan hatalar üzerinde oyalanmayacağım. Üzerinde yoğunlaşacağımız başlıca eksiklikler bugün bile anlığın keşfini engellemeyi sürdürmektedir. Ve bunların tek bir anlıkta birarada nasıl varolduğunu, ve bu anlığın nasıl birçok bakımdan Goethe'nin anlığının tam karşısı olduğunu görmek yararlıdır. Burada önümüzde iki ideal tip vardır, ve eğer edimsel olarak varolmuş olmasalardı, onlarınkinden daha çarpıcı karşıt bir anlayışlar çifti icad etmek belki de olanaksız olurdu.

Goethe ve Kant çağdaşlar idiler ve aynı dilde yazdılar. Daha tam olarak, her ikisi de Almanca'da yazmasına karşın aynı dilde yazmadılar. Kant yirmi beş yaş daha büyüktü, ama Goethe Kant'tan yıllar önce dünya çapında ün kazandı, ve çağdaşları birbirinden uzak bu iki model karşısında sıkıntıya düştüler. Daha on sekizinci yüzyıl sonlanmadan, Goethe'nin yakın dostu olduğu gibi Kant'ın felsefesinin de ateşli bir hayranı olan büyük şair Friedrich Schiller uzlaşmazları uzlaşturmaya çalıştı. Hegel'den Sartre'a başka pekçokları da değişik yollarda aynı şeyi yapmaya çalıştılar. Böylece Kant'ın yıkıcı etkisi hiçbir biçimde onun eksiksiz izleyicileri olanlara sınırlı kalmadı ve şu ya da bu yolda onunla Goethe'yi uzlaşturmaya çalışan birçok önemli düşünürün çalışmasına da zarar verdi.

Bu açıkça anlaşılır anlaşılmaz, daha sonraki düşünürlerin çalışmalarındaki pekçok bulanıklık da aydınlatılır. Son iki yüzyılın düşünce tarihinin büyük bir bölümü açısından yeni ve daha iyi bir anlayışa götürmesi bu incelemenin ikincil yararlarından biri olacaktır. Ama başından sonuna dek hedefim olan amaç anlığın keşfine katkıda bulunmaktadır.

3

▶▶▶ Çok sayıda oldukça kavrayışlı insanın henüz verimsiz yaklaşımlara yakalanması ve herhangi bir yere götürmeksizin ormanda yiten yolları izlemesi ölçüsünde, bu yaklaşımlarda belirli olarak neyin yanlış olduğunu göstermek yararlı olmalıdır. Bunların pek çok

durumda iyi işlememiş olması biçimindeki yalın olgu direktmenin herşeye karşın kazançlı çıkabileceği olanağını geçersiz kılmaz. Bu nedenle ilkede neyin yanlış olduğunu göstermek özeldir. Daha açık ve daha somut olarak koyarsak, Kant'ın izlediği yolların gerçekte modern bilimin utkularına götüren yollara nasıl bütünüyle karşıt olduğunu göstermek gerekir. Kant için bilim Newton bilimi iken, Goethe'nin kendini Newtoncu-olmayan bir bilime verdiğini söylemek belki de çok fazla düz gelebilir; ama bu zıtlığın kesinlikle herşeyi açıklamıyor olmasına karşın önemli olduğunu göreceğiz.

Yine Goethe ve Hegel tarafından ve daha sonra Nietzsche ve Freud tarafından yapılan büyük katkıları tek bir tablonun parçası olarak görmekle de anlığın keşfi ilerletilebilir. Akademisyenler öylesine özelleşmişlerdir ki, bu insanlardan biri üzerine uzman olanların seyrek olarak ötekilerini de iyi bildikleri görülür. Bu nedenle kavrayışlarının birbirini nasıl bütünlendiğini göstermek yararlı olacaktır.

Son olarak, bu insanların düşünceleri kişisel kafa yapılarına bütünüyle ilgisiz değildir. Bu ilişkinin doğası nazik bir sorundur. Uzun bir süredir, felsefeciler yalnızca onu bütününde incelemekten çekinmekle kalmadılar, ama edimsel olarak ona yönelik en küçük bir ilgiyi bile bir aldatı olarak damgaladılar. Bu yolda araştırmacı anlığa sınırlar getirdiler. Bu tabuyu çığnemeye yönelik ilk girişimlerden kimileri oldukça kaba ve aydınlıktan yoksun olmuştur; ama sorunun önemi çok büyüktür. Niçin insan anlığı üzerine çalışan öğrenciler yalnızca sinirceli ya da hasta insanlar ile, ya da sıradan insanların sıradan alguları ile ilgilenirler, ve büyük felsefecilerin, ruhbilimcilerin ve şairlerin anlıkları ile ilgilenmesinler? Kant ve C. G. Jung'un ya da Martin Heidegger ve Martin Buber'in kendi kuramları ile ilişkilerini incelememiz gerekecektir.

Tam bunu yerine getirme girişiminde, birşeyin aslında “şundan ya da bundan başka birşey olmadığını” ileri sürme tutumu olarak anladığım indirgemecilikten uzak duracağım. Bu üçlünün son bölümünde Jung'un 28 Şubat 1943 tarihinde yazdığı ve şu sözleri içeren bir mektubunu irdelemek için fırsat bulacağız: “Geleceğin eleştirel felsefesinde ‘Felsefenin Psikopatolojisi’ üzerine bir bölüm olacaktır.” Daha sonra da istemeyi sürdürdüğü şey nasıl değişik felsefelerin onun sözleri ile sinirce belirtilerinden “başka birşey” olmadığını gösterecek indirgemeci bir bilimdi. Durum onun kendisine karşı kullanıldığı ve ruhbilimin — ve özel olarak onun ruhbiliminin — bir psikopatolojisinin eşit ölçüde ilginç olabileceği gösterildiği zaman bile, indirgemecilikten kaçınmayı umuyorum. Bir şairin oldukça bireysel duyarlık ve deneyimini anlatan bir şiir bu nedenle değersiz değildir, ve bir maskenin arkasındaki surat sıradan olsa bile maskenin kendisi bir sanat yapıtı olabilir.

Kısaca, bir keşif yolculuğuna çıkıyoruz. Ve önemli bir noktaya önceden değinmek yersiz olmayabilir: Kant'ın anlık felsefesinde saltık

pekinlikten, zorunluktan ve tamlıktan daha azı olan herhangi birşeye hoşgörü ile bakamayacağımızda diretmesi büyük bir yıkıma yol açtı. Keşifler yapmak için yanılğlar konusunda çok fazla endişeli olmamak gerekir. Kişi bir kuramı açık ve duru olarak bildirmeye, ve fizikçilerin yaptığı gibi şunu söylemeye istekli olmalıdır: Bunun üzerinde uzun bir süredir çalışıyorum, ve ortaya çıkarabildiğim bu kadar; şimdi bana, eğer varsa, neyin yanlış olduğunu söyleyin. Ve kişi daha bu noktaya gelmeden bile, genellikle kendi girişimlerinden pek çoğunu hatalı bulmuş ve bir yana atmıştır. En gerekli olan şey kesinlikle pekinlik değil, ama, Nietzsche'nin talihli deyimini aktarırsak, "kişinin kendi kanıları üzerine bir saldırı için yüreklilik"tir.² Eğer bu tür yürekliliğin anlığın keşfinde olduğundan daha gerekli olduğu alanlar varsa, bunlar çok azdır.

²*Werke*, XVI, s. 318.

BÖLÜM ▶ II

Goethe ve
Anlığın Keşfi ▶▶▶

4

Elimizde henüz ün kazanmamış yirmi bir yaşındaki Goethe ile ilgili bir not vardır. Bu on bir ay sonra Goethe'nin de aşık olduğu Charlotte Buff ile evlenen Johann Christian Kestner tarafından 1772 Mayıs'ında yazılan bir mektup taslağında bulunur. Bu evlilik ile derinden yıkılan Goethe *Genç Werther'in Acıları*'nı yazdı. Roman Werther'in intiharı ile sonlanır. Eğer bir yıl önce — 1773'te —, *Götz* yayımlandığı zaman olmasa da, bu ikinci roman çıktıktan hemen sonra yazar ile karşılaşarlarda yazıları üzerine dayanan ön düşünceler oluşmuştu. Kestner'in betimlemesinin değeri ölçülemez, çünkü yalnızca genç Goethe'nin kendisinin üzerine edindiği izlenimlere dayanır.

Baharda buraya Frankfurt'tan Goethe adında biri geldi; söylediğine göre bir tüze doktoruydu ve 23 yaşındaydı [aslında 21], çok varlıklı babasının tek oğluydu ve buralarda bir iş arıyordu; ama bu babasının amacıydı, kendi amacı ise daha çok Homeros, Pindaros vb. üzerine çalışmak, dehasının, düşünme yolunun, yüreğinin onu yapmaya esinlendirdiği şeyleri yapmaktı. ...

Goethe'yi ancak yakınlarda ve bir raslantı sonucunda tanıdım. ... Bilirsin ki düşünmeden yargıda bulunmam. Belli bir dehası ve diri bir imgelem gücü olduğunu buldum, ama bunu onu çok fazla değer vermek için yeterli görmedim.

Yazımı sürdürmeden önce onu biraz betimlemeye çalışmam gerekiyor, çünkü daha sonraları onu oldukça yakından tanıdım.

Birçok yeteneği var, gerçek bir deha ve karakterli bir insan. Olağanüstü dirilikte bir imgelemi var ve kendini çoğunlukla imgelerde ve eğretilmelerde anlatmayı sever. ...

Heyecanlarının tümü de yoğun, ama sık sık kendi üzerinde büyük ölçüde denetim gücü gösterir. Düşünme yolu soylu; önyargılardan özgür, başkalarının sevip sevmediğine, moda olup olmadığına, kişinin yaşam yolunun izin verip vermediğine bakmaksızın içinden geldiği gibi davranır. Her türlü zorlamadan nefret eder.

Çocukları sever ve onlarla olağanüstü güzel oyalanabiliyor. Bambaşka biri, ve davranış ve görünüşünün kimi özellikleri onu nahoş kılabilir; ama çocuklar, kadınlar ve başka birçoklarının onun hakkındaki düşünceleri çok iyi.

Karşı cinse çok değer verir.

İlkelerde henüz sağlam değil ve şimdilik bir dizge gibi birşey geliştirmek için didinip duruyor.

Bu konuda birşeyler söylemem gerekirse, Rousseau'ya çok değer vermesine karşın onun kör bir hayranı değil.

Ortodoks denilen biri değil. Ama gurur ya da özençten ya da bir izlenim yaratma isteğinden değil. Çok önemli belli sorunlar üzerine çok az kimse ile konuşur ve başkalarını dingin düşüncelerinde rahatsız etmeyi sevmez.

... Kiliseye gitmez, üstelik kutsamalar için bile, ayrıca seyrek olarak dua eder. Çünkü bunun için yeterince yalancı olmadığını söylüyor. ...

Onu betimlemek istedim; ama bu çok uzun olacak, çünkü hakkında söylenebilecek çok şey var. *Tek bir sözcükle, çok dikkate değer bir insan.*¹

Tüm bunların anlaşım keşfi ile ilgisi nedir? Goethe'nin arkadaşlarından biri, *Spinoza'nın Öğretisi Üzerine* kitabı (1785) büyük bir tartışma yaratan ve Alman felsefesinin gidişini değiştiren F. H. Jacobi, bir arkadaşına yazdığı 10 Ağustos 1774 tarihli mektubunda bu soruyu tek bir satırla yanıtladı: "Bu insan tepeden tırnağa özerk [*selbständig*]."²

5

Goethe'nin anlaşım keşfine ilk büyük katkısı özerklik ya da özgürlük için yeni bir model sağlamış olmasıdır. "Özgürlük" kulağa daha az teknik gelmesine karşın daha az açıktır ve gereksiz tartışmalara yol açar; örneğin, özgür istenç ya da politika konusunda. "Özerklik" ise, sözcüğün sağın anlamıyla konuşursak, kişinin kendine yasalar vermesini ya da verdiğini, kendini yönettiğini, özsellerde kendi buyruklarına boyun eğdiğini anlatır. Kant "özerkliği" felsefesinin özsel parçası yaptı ve terimi 1785'te törellik üzerine çalışmasında uzunlamasına tartıştı. Ama coşkulu hayranları bile onun özerklik anlayışını kabul etmediler. Goethe onu uslamlama yoluyla değil ama kendi örneği yoluyla çürüttü; ya da, daha doğru bir deyişle, Kant'tan çok fazla söz

¹*Amelung*, # 24.

²*Amelung*, # 68.

etmeksizin, Kant'ın özerklik kavramının saçmalığını sergiledi. Nietzsche'nin felsefesinin ve Freud'un ruhbiliminin yüreğinde yine Goethe'nin özerklik anlayışını buluruz, Kant'inkini değil.

Kant'ın temel niyeti insan özerkliğinin belirlenimci bir Newton evreninde nasıl olanaklı olduğunu göstermekti. Bilime olduğu gibi insan özgürlüğüne de bağlı olmasının felsefesinin olağanüstü etkisi ile büyük ilgisi vardı. Gene de, özerklik anlayışı ölü doğdu ve büyük ölçüde gözardı edildi, çünkü okurları Goethe'yi bilmekle özerk olmanın gerçekte ne demek olduğunu bildiklerini duyumsadılar.

Felsefe öğrencilerine tanıtılmaların ve çürütmelerin önemi öğretilir, ve bunların gerçekten de disiplinsiz kafaların eğitimi için ölçüsüz değeri vardır. Ama belirleyici felsefi savlar seyrek olarak tanıtılmışlardır, ne de genellikle çürütülmekle ölürler. Kant'ın Tanrının varoluşu üzerine geleneksel üç tanıtılmaya yönelik ünlü çürütmeleri dikkate değer kuraldışı olarak görülebilir, ama çürüttüğü şeyler sözde sağın *tanıtılmalar* idi; Tanrının varolduğu *inançını* ne çürüttü ne de çürüttüğünü ileri sürdü.

Kant'ın özerklik kavramı Bölüm IV'te tartışılacaktır; Goethe'ninki burada ve şimdi. Goethe'nin 2 Mayıs 1831'de Eckermann ile bir söyleşide belirttiği bir gözlemi irdeleyelim. Bu Eckermann tarafından 1836'ya dek yayımlanmadı, ama özsel olan nokta Goethe'nin yaşamı boyunca belirttik olmasa da örtük olarak sergilendi, ve daha kavrayışlı hayranlarının gözünden kaçmadı: "Böylece yaşamda yalnız başlarına durabilecek denli karakterli olmayan bir insanlar kitlesi de bulunur; bunlar kendilerini bir partiye atarlar, ve bu onlara daha güçlü oldukları duygusunu kazandırır ve bir kişi olmalarına izin verir."

Bu düşünce Nietzsche'nin çalışmasında özeksel oldu ve Jean-Paul Sartre'ın "Anti-semitin Portresi" ve Eric Hoffer'in *Gerçek İnanan*'ı yoluyla birçok okur tarafından tanıdı. Madalyonun öteki yüzü eşit ölçüde iyi bilinir. Ibsen'in *Halkın Bir Düşmanı*'nın sonunda kahraman "büyük bir buluş" dediği şeyi yapar: "Dünyada en güçlü insan en yalnız durandır." Aynı oyunda "sıkışık çoğunluk" ile karşılaşırız. Kısa bir özyaşamöyküsünün başlarında, Sigmund Freud şunları söyler: "Yaşamda erkenden karşıtılığın ortasında yalnız başına durma ve 'sıkışık çoğunluk' tarafından bir yasak altında tutulma yazgısı ile tanıştım. Bu belli bir yargı bağımsızlığı için temeli attı."

Ibsen "O Birey"de (1859) Kierkegaard'ın "Kalabalık gerçeklik yoksunluğudur" nakaratını kullandığını ve yalnız başına durma isteminin her ikisinin de çalışmalarının özeksel örgelerinden biri olduğunu biliyordu. Kierkegaard "birey olmak"tan söz ettiği zaman, gerçekte Kant'a karşı Goethe'nin yanında yerini aldı. Büyük bir olasılıkla Goethe'nin şunları söylediğini biliyordu (*Sprüche in Prosa*, # 945):

Hiçbirşey çoğunluktan daha mide bulandırıcı değildir; çünkü birkaç güçlü kuvvetli öncüden, kendilerini onlara uyduran üç kağıtçıdan,

kendilerini onlara benzetmeye çalışan zayıf insanlardan, ve ne istediklerini hiç bilmeksizin peşlerine takınan yığınlardan oluşur.

Belirleyici düşünceyi en iyi bilinen oyunu *Wilhelm Tell*'de halksallaştırılan ilkin Goethe'nin yakın dostu Schiller oldu. Kant için hayranlığına karşın, ilk perdenin üçüncü sahnesinde şunları bildirdi: "*Der Starke ist am mächtigsten allein.*" ("Güçlü yalnız iken en güçlüdür.")

Kant'ın kendisi yalnız biri idi ve kimlik duygusunu herhangi bir gruba katılarak türetmedi; gene de ahlakı evrensellik ile, ve özerkliği tüm ussal varlıklar için bağlayıcı olan evrensel yasalar ile bağladı, bireysellik ile değil. Goethe kendi örneği ile özerkliğin yalnız başına yürümeyi gerektirdiğini öğretti.

6

Goethe'nin sıkışık çoğunluktan yabancılaşmasının düzeyi hem tarihsel uzaklık hem de onu en azından son yılları sırasında toplumun bir direği olarak gösteren mit tarafından bulanıklaştırılmıştır. *Götz*'ün, *Werther*'in, ve *Faust*'un ilk biçiminin genç yazarının başkaldıran bir bireyci olması üzerinde çok fazla durulacak bir nokta değildir. Ama Goethe tutkuları ile savaşmak yerine onları yaratıcı bir biçimde nasıl uygulayacağını bilen tutkulu insan olmaktan hiçbir zaman vazgeçmedi; Nietzsche'nin Kant'ı "Goethe'nin karşı kutbu" olarak adlandırdıktan sonra belirttiği gibi, her zaman "böyle bir özgürlük için doğal olmanın, güçlü olmanın bütün bir erim ve gönencini sağlamayı göze alabilecek"¹ bir insan olarak kaldı. Onun özerkliği, Kant'ın tersine, her adımda belli bir düzgülü tarafından yönetilmekten ve her zaman birinin *her zaman* yaptığını yapmaktan, ve böylece tekdüzelik ve yinelemeyi bir erdem kılmaktan oluşmuyordu (Bkz. aşağıda Kesim 31). Tersine, Goethe sürekli olarak ne kendisinin ne de başka birinin daha önce yapmamış olduklarını yaparak insanları şaşırtmayı sürdürdü. Çalışmaları Kant'ın ilk büyük başarısından çıkarsamalar değildi, ve ne Kant gibi ilk başyapıtının biçimine öykünmeyi sürdürdü, ne de Kant gibi değişimden dehşet duydu. Tüm bu bakımlardan Goethe'nin özerkliği Kant'ın özerkliğinin karşıtıydı.

Hiç kuşkusuz bir büyük dükalıkta kabine bakanı ve birçok bakımdan büyük ölçüde saygın biri idi; ve geç yıllarında bir san kazandı ve soyluluğun bir üyesi yaptı: Herr Geheimrat von Goethe. Ama onun için önemli olan şeylerde — sevgi ve çalışmalar — yasası kendisi idi. Kant'ın törellik üzerine büyük çalışması *Kılgısal Usun Eleştirisi*'ni yayımladığı yıl olan 1788'de, Goethe tensel aşkı kutlayan *Roma Elegileri*'ni yazdı, ve ancak 1806'da, oğulları August on yedi yaşına bastığında evlenecek

¹*Pulların Alacakaranlığı*, Kesim 49.

olduğu Christiane Vulpui ile ilişkisine başladı. O zamana dek Goethe ve Christiane kilisenin onayı olmaksızın birlikte yaşamışlardı. Düğünün ertesi günü şair yeni Geheimrätin von Goethe'yi bir davete götürdü. Bu “gerçekte Weimar toplumunun bir üyesinin verdiği bir davet değildi, çünkü o bayanlar dirençlerini uzun bir süre daha sürdürecekler; ama Bayan Schopenhauer'ın, felsefecinin annesinin bir daveti idi.”¹

1789'de Goethe kırk yaşına bastı. Ertesi yıl başka birçok şey arasında *Torquato Tasso*'yu (“klasisizmini” doruğuna çıkararak ve iambik beşli ölçüde yazılarak beş oyuncuya sınırlanan en iyi oyunlarından biri), *Faust: Bir Fragman*'ı (ki Alman romantizmini başlatmaya katkıda bulunmuştur), *Bitkilerde Başkalaşımı Açıklama Girişimi*'ni ve iki ciltlik *Optiğe Katkılar*'ı yazdı. Ayrıca 1790'da *Roma Elegileri*'ni bitirdi ve Hristiyanlığa ve kurucusuna yönelik küçümsemeler ile dolu *Venedik Epigramları*'nı yazdı, ve Weimar saray tiyatrosunun yöneticiliğini üstlendi. Yayımlamış olduğu epigramları yayımlama yürekliğini göstermiş olması yirminci yüzyıla dek gizlenmiş olanları yazmış olmasından daha şaşırtıcıdır. Yayımladığı ikisi şunlardır:

Her coşku dolan on üç yaşında haça çivi çakar!
Bir kez dünyayı iyice görünce, hilekar olur aldananlar.

Dayanabileceğim çok şey var, ve katlanması güç olanların çoğuna dayanırım dingin bir kararla, tıpkı bir tanrı buyurmuşçasına.
Yalnızca birkaç şeyi bulurum yılanlar ve zehir denli iğrenç—
tütün dumanı, tahtakuruları, sarımsak ve haç.

Ve yayımlamadığı ikisi ise şunlardır:

Hristiyanlar için geçerli olan Stoacılar için de doğrudur:
Özgür insanlar Hristiyan ya da Stoacı olmayı seçmezlerdi.

Aldatır seni politikacılar, rahipler ve ahlak öğretmenleri;
ve nasıl istersin, sürü, bu yonca-yaprağına tapınmayı!
Bugün bile, yazık, düşünmeye ve söylemeye değer çok az şey var
*görenekleri, devleti ve tanrıları üzümlere küçümsemeyen.*²

Bunlardan hiç biri birçok modern okura özellikle gözüpek gelmeyebilir. Tüm bunların Goethe'nin özerkliği ile nasıl ilgili olduğunu göstermenin en iyi yolu pekala onun *Faust*'unu İngilizce'ye ilk çevirenlerin insan değerinin özü olarak görülmeyle başlayan o oyuna nasıl tepki gösterdiklerini anımsamak olabilir. Bugün okurları sarsması beklenebilecek şey şu ya da bu Venedik epigramı değil ama Goethe'nin çağdaşlarının göstermelik iffet anlayışlarıdır; ve onun özerkliğini anlamak için içinde yaşadığı dünyanın belli bir anlayışını oluşturmamızdır.

¹Friedenthal, *Goethe*, s. 263.

²Bu ve daha başka örnekler için, bkz. Kaufmann, *Twenty-five German Poets: A Bilingual Collection*.